

Juhász-Pintér Pál

A magyarság megmaradásának jegyében – Egyházsrádoctól a bársonyszékig

Für Lajos (1930–2013)

Für Lajos történész, az MTA doktora, az MDF alapító tagja, a rendszerváltás utáni első kormány honvédelmi minisztere 1930. december 21-én született a Vas megyei (akkoriban vármegyei) Egyházsrádocon. Szülei református vallású kisparasztok voltak. E gyökerek később is mélyen átszöttek életét, pályafutását.

Az elemi iskolát szülőfaluja református népiskolájában végezte. A falu lelkesének biztatására – a falusi tehetségmentő akció lehetőségével élve – 1941-től Csurgón, a Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnáziumban tanult. Az 1941/42-es tanévben kezdődött az Országos Magyar Falusi Tehetségmentési Akció, amely a tehetséggondozás egyik Horthy-korszakbeli megnyilvánulása volt.¹

1950-től már az ország keleti végén, Debrecenben folytatta tanulmányait a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, ahol 1954-ben szerzett középiskolai

történelemtanári diplomát. Ezt követően sem szakadt el az egyetemről, 1957-ig tanársegédként dolgozott. 1956 életének meghatározó pontjává vált: a Kossuth Kör és a Forradalmi Bizottság titkáráként aktívan részt vett a debreceni forradalmi eseményekben. A szovjet hadsereg katonái november 4-én hajnalban letartóztatták, és rövid időre internálták, nem sokkal karácsony előtt szabadult. A forradalmi tevékenysége miatt tanársegédi állásából elbocsátották, így a kutatói pálya átmeneti elhagyására kényszerült.² 1958. márciusban tudott újra elhelyezkedni könyvtári alkalmazottként a debreceni Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában. 1961-től Budapesten dolgozott rakodómunkásként a Temaforrg vállalatnál, majd Dabason és Pestújhelyen tanított.³

1964-től a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársaként tért vissza a tudományos kutatói

pályára, felsőoktatási állást azonban még évtizedekig nem kapott. Ez a fajta belső száműzetés Für Lajoson kívül persze másokat is érintett. Ezek az emberek természetesen találkoztak össze a hasonlóan gondolkodók szellemi köreiből. Erre az időszakra, a hatvanas évek végére ő maga így emlékezett vissza: „Ekkor kezdtünk el összejárni többen, ahogy másutt is, értelmiségi körök, baráti körök alakultak, összejártak, egyre rendszeresebben. Visszakerültem újra abba a közegbe, amelytől 1956. november 4-én brutálisan elszakítottak.”⁴ Ezeknek a közösségi összejöveteleknek egyik legfontosabb témája az ország, a magyar nemzet állapota volt: „A legfontosabbnak éppen ezért a nemzeti közszellem megjavítását, pontosabban valamifajta visszaállítását próbáltuk volna elkezdni, írásokkal, beszélgetésekkel, amihez nagymértékben hozzájárult a határokon túli magyaroknak is az egyre sorvasztóbb, egyre nyomasztóbb helyzete, gondjai.”⁵ Az egyik ilyen csoport a

¹ Goda Zoltán: Egy régi tehetségmentő akcióról. *Jászsági Évkönyv* 2008/1, 243–250. http://epa.oszk.hu/02200/02295/00016/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2008_goda.pdf (Utolsó letöltés: 2021. 05. 18.)

² Az 1956-os forradalom debreceni eseményeiről és személyes szerepvállalásáról az ötvenedik évfordulón kiadott kötetében számolt be: Für Lajos: *Bevérzett mámor, 1956*. Budapest, Kairosz, 2006.

³ Számos életrajzi adatát lásd képviselői életrajzában: <https://www.parlament.hu/kepviselo/elet/f065.htm> (Utolsó letöltés: 2021. 05. 18.)

⁴ Szabó László Zsolt – Tóth Gy. László: *Húsz év után. Interjúk a rendszerváltásról 2008-2009-ben*. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 43., 2019, [79–91.] 79–80.

⁵ Uo. 80.

Kiss Ferenc⁶ által összetartott, a Rákóczi tér közelében levő Góbé étteremben, majd később az Andrassy úti Ádám sörözőben, illetve az út másik oldalán levő Opera étteremben gyülekező társaság volt. A csoport öniro- nikusán Népi Hurálnak nevezte magát, utalva az akkori Mongol Népköztársaság országgyűlésére.⁷ A szerveződés a hatvanas évek végén indult, Kiss Ferenc és Für Lajos mellett állandó résztvevőnek számított Czine Mihály,⁸ Csoóri Sándor,⁹ Száraz György,¹⁰ de rendszeresen az asztalhoz ült a frissen végzett bölcsészek közül Bíró Zoltán,¹¹ Bakos István,¹² Kiss Gy. Csaba,¹³ Varga Lajos Márton,¹⁴ Kósa László,¹⁵ később Szakolczay Lajos.¹⁶ A változó összetételű és nyitottan kezelt társaság 1975-ig működött, heti rendszerességgel tartotta találkozóit. 1972-től a társaság egy szűkebb, szervezettebb köre a Rózsadombétteremben is összeült, ők a találkozóikat 1975 után is

folytatták. A háttérben mindvégig maguk mögött tudhatták Illyés Gyula¹⁷ támogatását.¹⁸

Összejöveleiket az állambiztonság is figyelemmel kísérte, beszélgetéseikről sok esetben jelentés készült. A megfigyelték közé Für Lajos „Zsellér” fedőnéven került. Érdemes kiemelni, hogy a BM III/III. egyik legnagyobb szabású ügyében, „Subások” fedőnéven a népi értelmiség központilag meghatározott tagjait figyelték. Ennek keretében „folytattak nyomozást egy irodalmi és kulturális területen elhelyezkedő, nacionalista, ellenséges tevékenységgel gyanúsítható csoport ügyében”.¹⁹ E csoport tagjai közé sorolták Für Lajos mellett többek között Csoóri Sándort, dr. Ilia Mihályt²⁰ és Kiss Ferencet is.

„Arról tanácskoztunk, hogy az adott keretek közt mit lehet tenni a jó ügyekért, a magyarságért,

értékeink megmentéséért, a jó célokért. Ezek közt is elsődlegesen a nemzeti kisebbségek ügye volt a legfontosabb. Mi tudományosan, illetve a szépirodalom normáival közelítettünk ügyeinkhez”, írta egy 1993-as visszaemlékezésében Für Lajos.²¹ A hetvenes évektől első- sorban a megyei irodalmi lapok olvasói találkozhattak írásaival – leggyakrabban a *Tiszatájban*, az *Alföldben* és a *Forrásban*. A határon túli magyarság ügyének közbeszédbe való beemelésére a hatvanas és hetvenes években kezdődtek meg az első kísérletek, e téma kapcsán Illyés Gyula esszéi mellett mindenképp ki kell emelnünk Für Lajos tanulmányait.

A határon túl élő magyarság helyzetét bemutató írásai közül kiemelkedik az 1972 augusztusában a *Tiszatájban* megjelent, *Milyen nyelven beszélnek a székelyek?* című, sokat hivatkozott munka, amely szokatlan nyíltsággal tárta

⁶ Kiss Ferenc (1928–1999): irodalomtörténész. 1956-ban a forradalom idején a debreceni Csokonai Rádió vezetőjeként tevékenykedett, a megtorlás során nyolc hónapot előzetes letartóztatásban töltött. A kibontakozó népi ellenzék és a „Népi Hurál” asztaltársaság meghatározó szereplője.

⁷ Bővebben lásd: Szeredi Pál: *Nemzetépítő demokratikus ellenállás a Kádár-korban, 1956–1987*. Pilisszentkereszt, Barangoló, 2015, 219.

⁸ Czine Mihály (1929–1999): irodalomtörténész.

⁹ Csoóri Sándor (1930–2016): költő. A hatvanas évektől szerveződő népi ellenzék egyik legmeghatározóbb szereplője. 1987-ben a Magyar Demokrata Fórum alapítója, 1988 és 1993 között elnökségi tagja, 1991 és 2002 között a Magyarok Világszövetsége elnöke.

¹⁰ Száraz György (1930–1987): író. A hetvenes-nyolcvanas években, a zsidókérdésről és az erdélyi magyarságról szóló, elsősorban a *Valóságban* megjelent írásai komoly figyelmet keltettek a magyar közbeszédben.

¹¹ Bíró Zoltán (1941): irodalomtörténész, politikus. Az MDF alapítója, 1988 és 1990 között elnökségi tagja, 1989-ben első, ügyvezető elnöke. 1991-ben kilépett a pártból, az újonnan létrejött Nemzeti Demokrata Szövetség alapítója.

¹² Bakos István (1943): művelődéskutató. Az 1980-ban alapított Bethlen Gábor Alapítvány létrehozásának kezdeményezője. 1994 és 1994 között az MVSZ főtákará.

¹³ Kiss Gy. Csaba (1945): irodalom- és művelődéstörténész. Az MDF alapítója, 1988 és 1990 között elnökségi tagja. 1993-ban kilépett a pártból.

¹⁴ Varga Lajos Márton (1942–2017): irodalomtörténész.

¹⁵ Kósa László (1942): néprajzkutató.

¹⁶ Szakolczay Lajos (1941): irodalomtörténész.

¹⁷ Illyés Gyula (1902–1983): költő. Az 1945 utáni magyar irodalomtörténet egyik legmeghatározóbb és legtekintélyesebb alakja, akinek a hatvanas évektől a nemzeti kérdésben publikált esszéi orientálták a magyar sorskérdések iránt elkötelezett értelmiség képviselőit.

¹⁸ Székér Nóra: *Elmúlt jövő. Az első lakiteleki találkozó harminc év távlatából*. In: *MDF-tanulmányok*. Szerk. Székér Nóra – Szeredi Pál. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 32., 2018, [7–61.] 14.

¹⁹ Idézi: Ilia Mihály: *Elszigetelni, lejártni, Korunk*, 2007. szeptember, [49–54.] 50.

²⁰ Ilia Mihály (1934): irodalomtörténész, szerkesztő. 1972 és 1974 között a *Tiszatáj* főszerkesztője.

²¹ Idézi: Szeredi Pál: „Egy minta-Magyarországot szervezni idebent.” A nemzetépítők sorstörténete. In: *Forrásvidék. A nemzeti demokratikus gondolkodás a magyar folyóiratok tükrében (1956–1987)*. Szerk. Nagymihály Zoltán – Székér Nóra. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 26., 2017, 52.

fel a romániai magyar kisebbség itthoni ismertségével kapcsolatos problémákat.²² Az írás megjelenése óriási felhördülést eredményezett a pártközpontban. A tanulmány azt elemezte, hogy a történelem-földrajz szakra jelentkező diákok miért tudnak vajmi keveset a székelységről. Für papírra vetett gondolataival „világossá tette, hogy a nemzetiek őrizni kívánják a múltból gyökerezethető hagyományos értékeket, egy-egy tájegység mással össze nem hasonlítható néprajzi kultúráját, és nem fogadják el a »modernizáció« jelszava alatt hadakozó lekicsinylést, amely csakis a múltba kívánja utalni az e témákkal való foglalkozást”.²³ Írásával a történelemtanítás húszéves számláját terhelte meg, de jelezte azt is, hogy nem teljesen tehermentes a tömegkommunikációs eszközök, valamint más tudományos fórumok, szervezetek és intézmények számlája sem, hiszen „társadalmunk, s a felnövő nemzedékek történelmi tudatát ma már nemcsak az iskola, hanem az »iskolán kívüli« oktatás-nevelés is formálja”.²⁴ A kisebbségi magyarság sorsával foglalkozó publikációk mellett számos írást szentelt a parasztság társadalom-és politikatörténetének, illetve a nemzet „történelmi sorsfordulóit meghatározó összefüggéseknek”.²⁵

A határon túli magyarokért való tenni akarásán kívül, mint látjuk, a magyar társadalomnak, a magyar nemzetnek volt még egy olyan rétege, amelyet szívügyének tartott: a magyar parasztság. „Mélyen tudatosul benne történetészként is, hogy a magyarság

FÜR LAJOS:

Milyen nyelven beszélnek a székelyek?

A kérdőmondatot Illyés Gyula címe röplettere országáig. Ildó alkalmával, a Magyar Nyelvőr csempés, a Néprajztudomány Intézetétől csak annyit: egyik vidéki egyetemünkre „beszűrő” kérdőmondat tetűk föl e mondatot felvételűd fia-
 tók: „A „beszűrő” jelentése: a jelentéssel töltésbe kénytelen, kisebb részben pedig egészen rossz választ adhat. Nem volt ez volna szabályos, kérdőív-reánc felírás. Szóban fölletti kérdések a szóban kapott válaszok voltak, a mindössze néhány felvételűd kiakasztásait terjeszték elő. Szavakkal öszegesen nem került, nem is készültet. A végeredmény azonban — más forrásból tudjuk — az Illyés-féle kérdőív a kérdőív: a megválaszoltak közül ugyanis semmi sem tudott helyes és teljes választ adni. Voltak, akik úgy vélték, románok, mások úgy gondolták, valami teljesen különálló „csalvány” nyelven beszélnek a székelyek. A megválaszoló az, hogy a jelentéssel töltésbe kénytelen—földrajzi szakos hallgatók kivételével, olyan fiatalok lettek, akiknek előzetes felkészültsége alaposabb lehetett az általános.
 Ebben a tájékoztatásban megja talán az a legizgalgatóbb, hogy nem látszik egészen tisztán, hogy a kérdőív felvételűd alapján lehetett az általános.
 Ebben a tájékoztatásban megja talán az a legizgalgatóbb, hogy nem látszik egészen tisztán, hogy a kérdőív felvételűd alapján lehetett az általános.
 Ebben a tájékoztatásban megja talán az a legizgalgatóbb, hogy nem látszik egészen tisztán, hogy a kérdőív felvételűd alapján lehetett az általános.

Für Lajos legendás írása a Tiszatáj 1972. augusztusi számában. Fotó: Tiszatáj Archívum

élettörténetének a fennmaradásért ez a »tenyészet« hozta a legtöbb áldozatot, ez viselte természet és társadalom legnagyobb terhet, legsúlyosabb bizonytalanságait és csapásait. Ez a magyar paraszttársadalom adta az ország kenyerét. Ha volt talpalatnyi földje, ez ragaszkodott leginkább az ország földjéhez is, és ez adta a hazának a katonák tömegét szabadságharcainkban és úri háborúkból egyaránt” – fogalmazott az egykori harcostárs, Bíró Zoltán.²⁶ Munkásságának ugyanezt az elemét emelte ki nekrológiájában R. Várkonyi Ágnes történész is: „Perifériára szorított helyzete, betiltott írásai ellenére is sikerült jelentős agrártörténeti eredményeket felmutatni és kandidátusi, majd 1983-ban akadémiai doktori fokozatot nyerni. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Középkori és Koraiújkori Magyar Történeti Tanszékén 1987-ben lett docens, majd 1990-től már professzorként dolgozott. Tudományos életművének gerincét a 18–20.

századi agrárvilág és a parasztság történetének komplex feltárása alkotja. A hazai és a nemzetközi társadalomtörténet tágas összefüggésében feltárta többek között a tanyarendszer kialakulását, a szőlőművelés szokásrendszerét, a hazai búzafajták, a mezővárosok, a talajművelési technikák történetét. Elfogulatlan és valóság-hű képet rajzolt a Habsburg Monarchia 19. századi kétarcú politikájáról, egységben látta a feudalizmusból a polgári világba áttérő Magyarországot. A bécsi udvar fényéből a hazai valóság sárba süppedt világába visszatért királynői testőr családjának tragédiáját feltáró könyve alkalmos. Ha franciául írta volna meg, a mikrotörténelem világhírű bestsellere lett volna. A Búcsú a parasztságtól levéltárak irattengerére épített esszé a parasztság ezeréves történetéről. A személyes élményelevelenségében, tanítványai, valamint felesége, Bíró Friderika közreműködésével interjúkból kibontott látélet arról, hogy mivel

²² Für Lajos: Milyen nyelven beszélnek a székelyek? *Tiszatáj*, 1972. augusztus, 57–66.
²³ Nagymihály Zoltán: Áttörő szavak „a résnyre felhúzott zsilipen”. A határon túli magyarság kérdése az 1956 és 1987 közötti magyar sajtónyilvánosságban. In: *Forrásvidék i. m.* 2017, [197–230.] 202.
²⁴ Für i. m. 1972, 66.
²⁵ Erdész Ádám: Für Lajos: Hol vannak a katonák...? *Életünk*, 1990. január–február, [182–185.] 182.
²⁶ Bíró Zoltán: Für Lajos búcsúja. *Hitel*, 2014. november, [39–41.] 39.

járt Magyarország legnépesebb társadalmi osztályának erőszakos felszámolása a 20. század közepén. Vallomás arról, hogy mit jelentett megválni földtől, szerszámoktól, szokásoktól, ünnepektől, a falutól és milyen értékek mentek veszendőbe az életekkel együtt.”²⁷

Közéleti szerepvállalása a nyolcvanas években vált sűrűbbé. Lakása többször is fontos események helyszíne volt. 1983 februárjában ott fogalmazták meg a tiltakozó levelet Duray Miklós²⁸ letartóztatása ellen, amelyhez összesen háromszázötvenen csatlakoztak.²⁹ 1988. január 19-én itt tartottak sajtótájékoztatót, ahol Vásárhelyi Miklós³⁰ ismertette az erdélyi magyaroknak és románoknak írt szolidaritási nyilatkozatot, melyet 420-an írtak alá.³¹ Ugyanitt 1988. április 25-én sajtótájékoztató keretében mutatták be a Joó Rudolf és munkatársai által készített *Jelentés a romániai*

magyarság helyzetéről című elemző tanulmányt.³²

Világlátása, az addig kialakult kapcsolatai alapján magától értetődő volt, hogy bekapcsolódott a Magyar Demokrata Fórum megszervezésébe, abban országrészt vállalva. Az alapítók egyik megbeszélése éppen Fürék nagy-marosi telkén zajlott 1987. szeptember 5-én, amely történeti szempontból azért is érdekes, mert itt született meg a „Magyar Demokrata Fórum” elnevezés.³³ Köztudott, hogy alig több mint három héttel később került sor *A magyarság esélyei* című találkozóra Lakiteleken, Lezsák Sándor tanyájának udvarán, melyen 181-en, elsősorban a népi-nemzeti ellenzék tagjai vettek részt. A megfelelő helyszín megtalálása érdekében maga Für Lajos is próbált művelődési házakkal, intézményekkel, még kempingekkel is tárgyalni, ám a kiválasztott helyszínek vezetői nem vállalták a rendezvény befogadását.³⁴

Közel egy év múlva, a második lakiteleki találkozón, 1988. szeptember 3-án hivatalosan is megalakult az MDF, mint demokratikus szellemi-politikai mozgalom és független társadalmi szervezet. Közzétették az MDF *Alapítólevelét* és *Ideiglenes Alapszabályát*, és megválasztották első ideiglenes elnökségét,³⁵ amelyben Für Lajos is helyet kapott. A szervezeti építkezés egyik fontos állomása volt az MDF I. Országos Gyűlése 1989. március 11–12-én, amelyet Für Lajos nyitott meg, majd a tanácskozás első napján – Csurka István³⁶ társaságában – elnökölt. Itt az új, immár a küldöttek által választott elnökség a korábbi kilenc tagról tizenöt főre bővült. Joó Rudolfon és Kiss Gy. Csabán kívül – akik a Választmány tagjai lettek – az ideiglenes elnökség valamennyi tagja helyet kapott ebben a testületben is, Für a második legtöbb szavazatot kapta.³⁷

²⁷ R. Várkonyi Ágnes: Elhunyt Für Lajos, a Kar volt egyetemi tanára. ELTE BTK, 2013. 11. 04. <https://www.btk.elte.hu/content/elhunyt-fur-lajos-a-kar-volt-egyetemi-tanara.t.1231> (Utolsó letöltés: 2021. 05. 18.)

²⁸ Duray Miklós (1945): felvidéki magyar geológus, író, politikus. A hetvenes évek végétől folytatott jogvédő tevékenysége miatt több alkalommal letartóztatták és perbe fogták. Tevékenységét a magyar ellenzék is figyelemmel követte és támogatta. 1990 és 1998 között az Együttélés Politikai Mozgalom elnöke, 1999 és 2010 között a Magyar Koalíció Pártja alelnöke, 1990 és 2010 között csehszlovákiai, majd szlovákiai parlamenti képviselő.

²⁹ Marschal Adrienn: *Az MDF és a rendszerváltás tematikus kronológiája. A szellemi előzményektől 1990-ig.* Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 24., 2017, 36.

³⁰ Vásárhelyi Miklós (1917–2001): újságíró, politikus: 1956-ban a Nagy Imre-kormány sajtófőnöke, a miniszterelnök perében öt év börtönbüntetésre ítélték, 1960-ban amnesztiával szabadult. A rendszerváltás idején az Új Márciusi Front, a Történelmi Igazságtétel Bizottság és a Szabad Demokraták Szövetsége alapító tagja. 1990 és 1994 között az SZDSZ országgyűlési képviselője.

³¹ Marschal *i. m.* 2017, 37.

³² Uo. 38. A tanulmányt teljes egészében lásd: Ara-Kovács Attila – Dávid György [Kiss Gy. Csaba] – Joó Rudolf – Kőszegi László [Entz Géza] – Nagy József – Tóth Károly Antal – Vásárhelyi Judit: *Jelentés a romániai magyar kisebbség helyzetéről. Medvetánc*, 1988/1 Melléklet (*Jelentés a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről*), 57–138.

³³ Marschal *i. m.* 2017, 53.

³⁴ Szeredi Pál: *A nemzetépítő demokratikus ellenzék története, 1987–1989.* Pilisszentkereszt, Barangoló, 2018, 30.

³⁵ Az ideiglenes elnökség tagjai Bíró Zoltán, Csengey Dénes, Csoóri Sándor, Csurka István, Fekete Gyula, Für Lajos, Joó Rudolf, Kiss Gy. Csaba és Lezsák Sándor lettek.

³⁶ Csurka István (1934–2012): író, politikus. Az MDF alapítója, 1988 és 1993 között elnökségi tagja, 1991–92-ben alelnöke. 1993-ban kizárták a pártból, ekkor megalapította a Magyar Igazság és Élet Pártját, amelynek haláláig elnöke volt. 1990 és 1994, majd 1998 és 2002 között országgyűlési képviselő.

³⁷ A Magyar Demokrata Fórum első Országos Gyűlésének jegyzőkönyvei, a szervezet testületeinek megválasztásáról (1989. 03. 12.). In: *Dokumentumok a Magyar Demokrata Fórum korai történetéből, 1987–1989.* Szerk. Riba András László – Szekér Nóra. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 27., 2017, 222–229.

Für Lajos pályájának – ha nem is teljes körű – elemzésekor nem mehetünk el szó nélkül a rendszerváltás egyik fontos kérdésköre, illetve politikai eseménye, a köztársasági elnök megválasztásának módja és az ezzel összefüggő ún. *négyigenes népszavazás* mellett. A köztársasági elnöki intézmény létrehozása és betöltése körüli eltérő álláspontok gyakorlatilag már a Nemzeti Kerekasztal 1989. júliusi tárgyalásaitól kezdve megosztották az ellenzékét. A kérdés lényege az elnök megválasztásának módjában és időpontjában rejlett: közvetlenül a nép által, még a szabad parlamenti választások megrendezése előtt válassza meg az államfőt, vagy a majdani új országgyűlés képviselőinek szavazatai döntsenek az elnök személyéről. Az SZDSZ és a Fidesz a közvetlen köztársaságielnök-választásban annak veszélyét látta, hogy a legesélyesebb jelölt, Pozsgay Imre megválasztása egyet jelent az MSZMP hatalomátmentésével, ami megítélésük szerint jelentősen befolyásolhatta volna a parlamenti választásokat is. Ezt az MDF is el akarta kerülni, azonban támogatta a nép által közvetlenül megválasztott elnök koncepcióját. A köztársasági elnök megválasztására vonatkozó eltérő koncepciókból eredő ellentét végül ahhoz vezetett, hogy 1989. szeptember 18-án az SZDSZ, a Fidesz és a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája nem írta alá a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokat záró háromoldalú megállapodást.³⁸ Nem sokkal ezután, október végén tartották meg az MDF II. Országos Gyűlését, ahol egyebek mellett³⁹ határoztak arról is, hogy a

Für Lajos az MDF II. Országos Gyűlésén, 1989. október 21–22-én. A párt köztársaságielnök-jelöltjévé választották. Fotó: RETÖRKI Archivum, Lakiteleki Rendszerváltó Archivum, Fényképtár, 91. doboz

párt Für Lajost jelöli a köztársasági elnöki posztra.⁴⁰ Erre a megméretetésre azonban nem kerülhetett sor, mert az 1989. november 26-án megtartott négyigenes népszavazás eredményeként a közvetlen köztársaságielnök-választás lekerült a politikai napirendről.

Für Lajos mint pártja egyik vezető személyisége természetesen a továbbiakban, így a közelgő országgyűlési választások alkalmával is a közélet első vonalában maradt. Egyéni képviselőjelöltként a Körment központú Vas megye 5. számú választókerületében indult, ahol végül második lett,⁴¹ mandátumát így pártja Vas megyei területi listájáról szerezte. A választások eredményeként a Magyar Demokrata Fórum alakíthatott kormányt a Független Kisgazdapárttal és a Kereszténydemokrata Néppárttal szövetségben. Für Lajosra az új kabinetben történelmi

jelentőségű szerep várt, 1990. május 3-án ugyanis Magyarország honvédelmi miniszterévé nevezték ki, amely tisztséget a Horn-kormány megalakulásáig, 1994-ig töltötte be.

A rendszerváltó kormány jelentős társadalmi, gazdasági és természetszerűleg katonai-honvédelmi jellegű kihívások előtt állt. Kétségtárgy nélkül megoldandó feladat volt a haderő korábban megkezdett szerkezeti átalakítása. 1989 novemberében már rögzítésre került a Magyar Néphadsereg új védelmi doktrínája, amely szerint a hadseregnek védelmi célokat kell szolgálnia, leépíthetőek a támadó célú katonai szervezetek és fegyverzet, de az ország a Varsói Szerződés kötelékében marad. A közép-kelet-európai szocialista országok katonai szövetségi rendszerét tehát megörökölte az új kormány. 1990. március 10-én Moszkvában sor került az egyezmény aláírására,

³⁸ Madácsy Tamás: A négyigenes népszavazás. In: *A rendszerváltás mérföldkövei*. Szerk. Házi Balázs – Jónás Róbert – Nagymihály Zoltán – Rapali Vivien – Strausz Péter. Budapest, RETÖRKI, 2020, 192–194.

³⁹ Itt választották meg Antall Józsefet az MDF elnökévé.

⁴⁰ Marschal Adrienn: Az MDF II. Országos Gyűlése. In: *A rendszerváltás mérföldkövei... i. m.* 2020, [184–187.] 184.

⁴¹ 1990. évi országgyűlési képviselő-választás 2. forduló (1990. 04. 08.). Országgyűlési egyéni választókerületi (OEVK) eredmény. <https://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/teljvk.jsp?EA=3&MAZ=18&OEVK=05> (Utolsó letöltés: 2021. 05. 18.)

Fűr Lajos országgyűlési portréfotója 1990-ben. Történelmi jelentőségű feladat várt rá a rendszerváltó kormányban. Fotó: RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, Fényképtár, 66. doboz

mely kimondta, hogy 1990. március 12-e és 1991. június 30-a között a Szovjetunió maradéktalanul kivonja a Magyar Köztársaság területéről csapatai személyi állományát, valamennyi fegyverzetét, haditechnikáját és egyéb eszközeit. Az ezzel kapcsolatos feladatok megoldása már az Antall-kormányra várt.

Antall József 1990. május 22-én, az Országgyűlésben tartott programbeszédében katonai jellegű kérdésekben is megnyilvánult: „A Varsói Szerződésben való részvételünk ellentétes a nemzet 1956-ban kifejezett és a legutóbbi választásokon is megerősített akaratával. Véleményünk szerint maga a szerződés is szükségtelen. Jogi, katonai és politikai álláspontunk érvényesítése érdekében tárgyalásokba fogunk bocsátkozni a szerződés tagállamaival, figyelembe véve a nemzetközi jogi feltételeket, szomszédaink

álláspontját és hadseregünk ütközéssége fenntartásának szükségességét.”⁴² Ez az álláspont értelemszerűen változatlan maradt, és több alkalommal is nyilvánosságot kapott. Példaként említhetjük a Varsói Szerződés 1990. októberében Bukarestben tartott Katonai Tanácsának ülését, amelyen részt vettek a magyar haderő képviselői is. Fűr Lajos miniszter előírása szerint a kiutazók csak konzultatív jelleggel vehettek részt az ülésen. „A delegáció tagjai a napirendekhez hozzászólhatnak, de ennek során fejtsek ki: következetesen végrehajtjuk az Országgyűlés határozatát, hogy 1991 végéig kiváljunk a szövetség katonai szervezetéből. Ugyanakkor úgy véljük, hogy az európai biztonsági és együttműködési rendszer kialakítását nagyban elősegítené, ha a Varsói Szerződés feloszlatná katonai szervezeteit.”⁴³ A keleti blokk katonai tömörülésének megszűnésére nem kellett sokat várni. Országgyűlési felszólalásában 1990. december 28-án a miniszter arról tájékoztathatta a képviselőket, hogy „Ma 13 óra 10 perckor üzenetet kaptam Moszkvából... Január 1-jétől megszűnnek mindazon kötelékek, amelyek évtizedeken át a magyar honvédséget a Varsói Szerződés fegyveres rendszerébe kapcsolták.”⁴⁴ A Varsói Szerződés tagjai a rájuk vonatkozó katonai együttműködési egyezményeket 1991. március 31-én helyezték hatályon kívül, a katonai szövetségi rendszer pedig 1991. július 1-jén szűnt meg. Július 11-én a honvédelmi miniszter terjesztette elő az Országgyűlésben a Varsói Szerződés megszüntetéséről szóló jegyzőkönyv megerősítését,

amely során értékelte hazánknak a folyamatokban betöltött szerepét is: „Azt hiszem, súlyos aránytévesztés vagy egyenesen arányvesztés lenne, ha a Varsói Szerződés megszüntetésében Magyarországnak, netán a Parlamentnek vagy a Kormánynak döntő, meghatározó szerepet tulajdonítanának. Hiszen tudjuk valamennyien, hogy ennek megszűnésében világpolitikai tényezők közreműködése játszott meghatározó és döntő szerepet. Azok a tényezők, amelyek nemcsak Európa e térségében, hanem a világhatalmi tényezők átrendeződésében is gyökeres elmozdulást hoztak létre, és jelentős következményeket hordoznak magukban. De ugyanilyen aránytévesztés lenne, ha nem vennék figyelembe azt, hogy Magyarországnak igenis jelentős szerepe volt a Varsói Szerződés megszüntetésében. Mindjárt a szerződés megkötése után alig egy esztendő elmúltával, mint tudjuk, 1956 forró napjaiban Magyarország volt az első, aki bejelentette – igaz, egyoldalú – kilépését a Varsói Szerződésből. Magyarország ellenzéki erői már az 1980-as évek közepétől programjukban, elgondolásaikban nem egyszer vetettek vele számot, és hirdették fennhangon, hogy az elavult és idejétmúlt Varsói Szerződést fel kell számolni, Magyarországnak a Varsói Szerződésből ki kell lépni.” Emellett külön kiemelte azt a tényt, amelyet valóban nem lehet elégszer hangsúlyozni, miszerint „úgy szűnt meg egy világrészt átfogó katonai és politikai szervezet, hogy egyetlen lövés nem dördült el, hogy a benne lévők éppúgy, mint a vele

⁴² Antall József kijelölt miniszterelnök kormányprogramot ismertető beszéde. *Országgyűlési Napló*, 1990. évi tavaszi ülészak. 1990. május 22. [144–161.] 156.

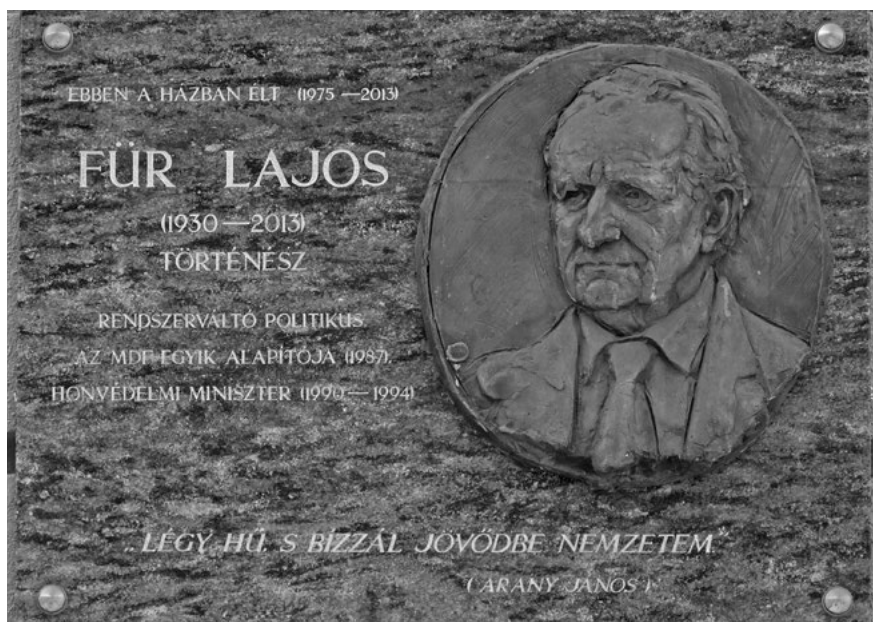
⁴³ Helgert Imre: A Varsói Szerződés megszüntetése – magyar szemmel. In: *A magyar honvédség a rendszerváltás sodrában. Néphadseregből magyar honvédség. II. Lakitelek, Antológia*, RETÖRKI Könyvek 28/2., 2017, [177–210.] 189.

⁴⁴ Uo. 196.

szemben állók békeséges úton tudtak hozzájárulni ahhoz, hogy megszűnjön ez a szervezet”.⁴⁵

A Varsói Szerződésből való kilépésünk folyamatában végzett történelmi szerepe mellett Für Lajos elvülhetetlen érdemeket szerzett a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának lebonyolításában is. Ahogy fentebb említettük, az erről szóló egyezmény a végrehajtásra nem sokkal több mint egy évet irányzott elő. A szovjet csapatok végleges távozásának történelmi pillanatát egyik interjújában így értékelte: „A szovjet csapatok távozásával hazánk egy történelmi folyamat végéhez érkezett, népünk, nemzetünk előtt egy új történelmi korszak nyílt meg: a függetlenség és a szabadság korszaka. Joggal mondható el, hogy a Magyar Köztársaság visszanyerte állami szuverenitását. »Annyi balszerencse közt, oly sok viszály után« új távlatok nyílnak népünk történelmében.”⁴⁶ Az utolsó szovjet katona 1991. június 19-én hagyta el hazánk területét. Ennek emlékére 2001. május 8-án az Országgyűlés június 19-ét nemzeti emléknappá, június hónap utolsó szombatját pedig a magyar szabadság napjává nyilvánította.

Für Lajos közéleti-politikai, illetve tudományos-közírói pályája a kilencvenes évek elején még nem zárult le, ám a miniszteri bársonyszékig való eljutás mindenképpen pályáivének kimagasló pontját jelentette. Minisztersége személye, de az egész magyar nemzet számára is szimbolikus

Für Lajos emléktáblája a Damjanich utcai egykori házában. A rendszerváltás előkészítésében betöltött szerepével és a Varsói Szerződés felbomlásához, illetve a szovjet csapatok kivonulásához való hozzájárulásával is beírta nevét a magyar történelembe. Fotó: Wikimedia Commons / Fekist

jelentőséget is hordozott magában. Azok közé tartozott, akik az 1956-os forradalmunkat és szabadságharcunkat, és az annak véget vető szovjet inváziót számos következményével együtt közvetlenül, személyesen is megélték. (Jelképesnek is tekinthető, hogy ötvenhét évvel a debreceni tüntetések kezdete után, 2013. október 22-én hunyt el.) Több mint három évtized múltán, közreműködve a sokáig megingathatlannak tartott – de mindenképp annak hangoztatott – szocialista diktatúra lebontásában, ilyen személyes háttérrel vehette kézbe a honvédelem ügyét, hozzájárulva a Varsói Szerződés felbomlásának, illetve a szovjet csapatok hazánkban történő kivonulásának folyamatához. Für Lajos ezzel és a rendszerváltás előkészítésében betöltött szerepével is beírta nevét a magyar történelembe. De

közírói, tudományos szerepe sem elhanyagolható. Ahogy a rendszerváltás kori elemző értékeli: „Gondolatokat és érzelmeket egyaránt megmozdító történelmi esszéi szervesen illeszkednek a magyar közírás legmarkánsabb vonulatába. Abba a vonulatba, amely protestáns prédikátorokkal indul, a reformkor nemzetnek és liberalizmusnak elkötelezett tollforgatóival, a népi írókkal, a kisebbségi magyarság szószólóival folytatódik egészen napjainkig. Ezen irányzat jeles képviselőit mindig a közösség szolgálatának etikai parancsa készítette megszólalásra. Ha a múltat idézték, akkor is a jelenhez szóltak, ha a veszedelmet, a mélységet mutatták meg, akkor is mozgósítottak, összefogásra és felegyenesedésre sarkalltak.”⁴⁷

⁴⁵ Für Lajos beszéde a Varsóban 1955. május 14-én aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés, valamint az annak érvényessége meghosszabbításáról Varsóban 1985. április 26-án aláírt jegyzőkönyv hatályának megszüntetését rögzítő jegyzőkönyv megerősítéséről szóló országgyűlési határozati javaslat előadójaként. *Országgyűlési Napló*, 1991. évi nyári rendkívüli ülészak. 1991. július 11. 474–475.

⁴⁶ Idézi: Mészáros Gyula: A Szovjet Fegyveres Erők hazánkban „ideiglenesen” állomásozó csapatainak kivonása. In: *A magyar honvédség a rendszerváltás sodrában... II. i. m.* 2017, [211–254.] 239.

⁴⁷ Erdész i. m. 1990, 185.